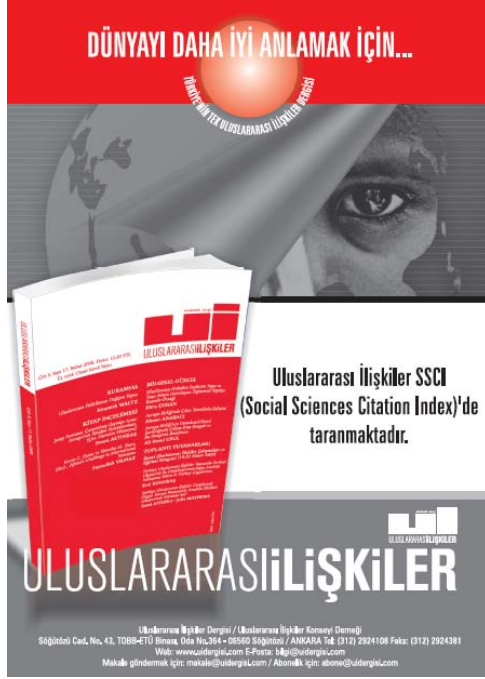

Yayın ilkeleri, izinler ve abonelik hakkında ayrıntılı bilgi:

E-mail: bilgi@uidergisi.com

Web: www.uidergisi.com

***Türkiye’de Uluslararası İlişkiler
Çalışmaları ve Eğitimi Kongresi
Tutanakları
(19-21 Nisan 2007)***

**Türkiye Üniversitelerinde Uluslararası
İlişkiler Ders Müfredatı**

E. Fuat Keyman ve N. Esra Ülkü*

Prof. Dr., Koç Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü

* Yüksek Lisans Öğrencisi, Koç Üniversitesi, Uluslararası
İlişkiler Bölümü

Bu makalenin tüm hakları Uluslararası İlişkiler Konseyi Derneği’ne aittir. Önceden yazılı izin alınmadan hiç bir iletişim, kopyalama ya da yayın sistemi kullanılarak yeniden yayımlanamaz, çoğaltılamaz, dağıtılamaz, satılamaz veya herhangi bir şekilde kamunun ücretli/ücretsiz kullanımına sunulamaz. Akademik ve haber amaçlı kısa alıntılar bu kuralın dışındadır.

Aksi belirtilmediği sürece *Uluslararası İlişkiler*’de yayınlanan yazılarda belirtilen fikirler yalnızca yazarına/yazarlarına aittir. UİK Derneğini, editörleri ve diğer yazarları bağlamaz.

Türkiye Üniversitelerinde Uluslararası İlişkiler Ders Müfredatı

E. Fuat KEYMAN*

N. Esra ÜLKÜ**

Giriş

Uluslararası ilişkilerin gittikçe karmaşıklaştığı, çok-boyutlu ve çok-katmanlı bir nitelik aldığı ve de küreselleştiği günümüz dünyasında, bu alanda gerçekleştirilen bölümlerin, ders müfredatlarının ve akademik çalışmaların da önemi bu gelişmelere bağlı olarak artmıştır ve artmaktadır. Türkiye de, Avrupa ve Orta Doğu ülkeleri arasında bulunan konumu, gelişen ve dünyadaki payı ve önemi hızla artan ekonomisi ve sıcak gelişmelere sahne olan Orta Doğu ülkeleri üzerindeki etki gücü ile dünya politikasının etkili bir oyuncusu olma yolunda hızla önemini arttırmaktadır. Bu gelişmeler ışığında, Türkiye'nin, bu önemli konumda hizmet edebilecek yetkin uluslararası ilişkiler uzmanları yetiştirmesi bir gereklilik ve zorunluluk olmuştur.

Bu çalışma Türkiye'de lisans düzeyinde eğitim veren Uluslararası İlişkiler programlarının mezunlarına kazandırdığı donanımı, müfredatların güçlü ve zayıf olduğu alanları belirlemek ve eğitim seviyesini geliştirmek yolunda atılacak adımlara ışık tutmak amaçlı olarak gerçekleştirilmiştir. Çalışma kapsamında Türkiye'de eğitim veren 42 Uluslararası İlişkiler bölümünün müfredatları incelenmiştir. Bu inceleme üniversitelerin İnternet siteleri üzerinden yapılmış olup, İnternet sitelerindeki veriler esas alınarak sonuca ulaşılmıştır. Bu noktada belirtmek gerekir ki, Türkiye'deki üniversitelerin İnternet sitelerinin kapsamı oldukça değişmekle birlikte özellikle pek çok Anadolu üniversitesi için müfredat ve ders içerikleri konusunda detaylı bilgiye ulaşmak oldukça zor olmaktadır. Bu anlamda da, bu çalışmada ortaya konulan bilgilerin ve çözümlemenin, pek çok üniversitenin sitelerinin yeterince açıklayıcı bilgiye sahip olmaları temelinde sınırlı olduğunu söylememiz gerekmektedir ve bu noktada da üniversitemizi sitelerini bilgi-temelinde geliştirme girişimine davet etmek istiyoruz.

Müfredat incelemesi temel olarak altı ana başlık altında derslerin mevcudiyeti, yoğunluğu ve yeterliliği temel alınarak yapılmıştır. Bu başlıklar aşağıdakilerdir:

* Prof. Dr. Koç Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, Rumelifeneri Yolu Sarıyer 34450 İstanbul. E-posta: fkeyman@ku.edu.tr

** Yüksek Lisans Öğrencisi, Koç Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, Rumelifeneri Yolu Sarıyer 34450 İstanbul. E-posta: nulku@ku.edu.tr

- (i) Uluslararası İlişkiler Teorisi;
- (ii) Küreselleşme;
- (iii) Alan Çalışmaları;
- (iv) Türk Dış Politikası;
- (v) Güvenlik/Çatışma; ve
- (vi) Siyasi ya da Diplomatik Tarih

Bu alan başlıkları altındaki dersler incelenerek müfredatların yeterli veya eksik oldukları yönler belirlenmeye çalışılmış ve güçlü olan alanlar olarak Siyasal Tarih, Alan Çalışmaları ve Türk Dış Politikası tespit edilirken, özellikle Küreselleşme ve Güvenlik/Çatışma alanlarında ve hem Uluslararası İlişkiler Siyasi Kuramı ve Uluslararası İlişkiler Yöntem Araştırmaları üzerine dersler içinde de önemli yetersizlikler göze çarpmaktadır. Hemen bu noktada, bu alanlarda ve derslerde gelişim sağlanmasının, sadece ülkemizde uluslararası ilişkiler eğitiminin gelişimi için değil, aynı zamanda da günümüzde çok konuşulan Türkiye'nin dış politikasında "vizyon eksikliği sorunu"nun çözümü için de çok önemli olduğunu düşündüğümüzü söylemeliyiz.

Müfredat İçerikleri ve Formasyon Yeterliliği

Türkiye'deki uluslararası ilişkiler bölümlerinin müfredatları, ilk olarak teorik dersler ve uygulama dersleri olarak iki ana alanda kazandırılan donanın açısından incelenebilir. Türkiye müfredatlarının teori ve uygulama alanlarında dengeli bir dağılıma sahip olduğu söylenebilir. Örnek olarak Uluslararası İlişkiler Teorisi dersi, lisans eğitiminin genellikle üçüncü veya dördüncü yılında verilen giriş seviyesinin üstünde, bu alandaki kuramları inceleyen bir ders olarak, araştırmaya tabi bölümlerin %81'inin ders programlarında yer almaktadır. Uluslararası İlişkiler alanında temel olarak gösterilebilecek bu dersin önemi yadsınamaz. Ancak uluslararası ilişkiler teorisinin siyasal kuram altyapısıyla da birleştirilmesi gerekmektedir ki araştırma sonucunda bunun eksik kaldığı gözlemlenmiştir. Siyasal kuramlar altyapısı siyasal bilimler bölümlerinde verilmekle birlikte uluslararası ilişkiler bölümlerinde verilmemektedir. Oysa ki, uluslararası ilişkilerin siyasal kuramlardan bağımsız değerlendirilmesi söz konusu değildir. Temel siyaset kuramları, uluslararası ilişkiler uzmanlaşmasında en az uluslararası ilişkiler kuramları kadar gerekli ve önemlidir.

Teorik olarak kurulan altyapıda gözlenen diğer bir eksiklik ise Küreselleşme ve Güvenlik/Çatışma gibi günümüz dünyasına şekil veren konuların incelenmesinde görülen yetersizliktir. Küreselleşme, tartışmasız olarak yaşadığımız dünyayı uluslararası ilişkilerden günlük hayata kadar sarıp sarmalayan bir olgudur. Devletler, uluslar, ekonomik faaliyetler ve bireyler küreselleşme olgusunun dışında artık değerlendirilemezler. Böylesi bir

ortamda, uluslararası ilişkiler eğitiminin elbetteki küreselleşme alanında teorik yapılandırmaya ve bu olgunun siyasal, ekonomik ve sosyolojik bağlamda etkilerini inceleyen derslere ihtiyacı vardır. Ancak Türkiye'deki uluslararası ilişkiler eğitimi bu alanda yetersiz kalmıştır. Küreselleşme konulu dersler ancak programların %43'ünde kendine yer bulabilmiştir. Küreselleşme, çeşitli derslerde işlenen bir konu olarak muhakkak ki eğitimin bir parçası her zaman olmaktadır ancak küreselleşmenin farklı alanlarla bağlantılarının yapılabilmesi ve bir bütün olarak etkilerinin çeşitli alanlarda incelenebilmesi için bu konuya gerekli önemin verilmesi ve dünyayı şekillendiren bu olgunun tüm yönleriyle ele alınması gerekmektedir. Müfredatlar bu konudaki gelişimlere muhtaçtır.

Dünya siyasetine yön veren diğer bir konu ise güvenlik sorunları ve çatışma çözümleridir. Günümüz dünyası, farklılıklara vurgunun yapıldığı, bireyin önemini artırdığı, etnik unsurların ve azınlık haklarının önem kazandığı ve ulus devletlerin çözülme sürecine girdiği bir siyasi atmosfere sahne olmaktadır. Öte yandan 11 Eylül terörü ardından gelişen Irak Savaşı ve ABD'nin Orta Doğu bölgesi üzerine yaptığı geleceğe dönük vizyonu, ve yeniden şekillenen bu topraklarla iyice gündeme yerleşen, göç ve azınlıklar sorunlarının da pekiştirdiği güvenlik sorunu, dünya ülkelerinin en önemli meselelerinden biri haline gelmiştir. Türkiye de, hemen yanı başındaki Orta Doğu, barındırdığı çeşitli etnik unsurlar ve her daim var olan terör tehdidi nedeniyle güvenlik/ çatışma sorunlarını göz ardı edebilecek lükse sahip değildir. Ancak, ülke olarak kendisini bu kadar ilgilendirmesine ve dünyada da yükselen bir eğilim olmasına karşın Güvenlik/Çatışma konuları Uluslararası İlişkiler müfredatlarına yeterli oranda yansıtılamamıştır. Araştırmaya konu olan programlardan ancak %43'ünde bu konuda ders tespit edilmiştir. Başlı başına bir uzmanlık alanı olan Güvenlik/Çatışma sorunlarının göz ardı edilmesi, her zaman dünyayı yakalamak durumunda olan uluslararası ilişkiler formasyonunda büyük bir eksik olarak göze çarpmaktadır.

Programlardaki bir diğer eksik ise Uluslararası İlişkiler Yöntem Araştırmaları üzerine verilen eğitimidir. Uluslararası ilişkiler müfredatları incelememiz göstermiştir ki, yöntem araştırmaları eğitimi bu alanda eksik kalmakta ve gerekli gelişimi göstermemektedir. Yöntem çalışmaları dünyada ileriye giderken ve yöntem, oyun kuramından rasyonel aktör kuramına, tarihsel yöntemden siyasal ekonomik yaklaşımlara kadar, dünya ölçeğinde, uluslararası ilişkiler alanında önemli bir çalışma ve tartışma alanını yaratmışken, bu durum Türkiye'ye tam olarak yansımamaktadır. Yöntem araştırmaları alanı, uluslararası ilişkiler siyasal kuramı gibi, Türkiye'de uluslararası ilişkiler eğitiminin zayıf, geliştirilmesi gereken alanlarının başında gelmektedir.

Türkiye üniversitelerinin uluslararası ilişkiler müfredatlarının en güçlü olduğu yönlerden biri de Alan Çalışmaları'dır. Uluslararası ilişkiler konularının pratikteki uygulamalarının incelendiği ve bölgelere, ülkelere göre özel olarak ele alındığı alan çalışmaları, her durumu kendine özel konjonktürde değerlendirebilmek ve dünyadaki reel politikalara hakim olabilmek ve uygulamada uluslararası ilişkileri anlayabilmek açısından oldukça büyük önem teşkil etmektedir. Yapılan araştırma sonucunda, Türkiye'deki müfredatların alan çalışmalarına oldukça önem verdikleri gözlemlenmiştir. İncelenen 42 programdan 40 tanesinde, %95 oranıyla alan çalışmaları başlığı altında sınıflandırılacak derslere rastlanmıştır. Türkiye'deki müfredatlarda en yüksek ağırlıkla elbette ki Türkiye ve daha sonra Avrupa Birliği alanlarında dersler bulunmaktadır. Avrupa Birliği dersleri, konunun Türkiye gündemindeki ve politikasındaki güncel yeri itibarıyla programların %88'inde bulunmaktadır. İkinci sırada Orta Doğu konuları bulunmaktadır. Bunları ise Rusya, Türk-Yunan İlişkileri, Balkanlar ve Birleşik Devletler konuları takip etmektedir. Burada görülen manzara, alan çalışmalarında Türkiye'nin komşuları ile ilgili çalışmalar ağırlıktadır ancak alan çalışmalarına verilen önem, dünyanın diğer bölgelerinin incelenmesinde eksik kalmıştır. Globalleşen dünyada, bir ülkenin artık yalnızca kendi komşularıyla ilişki içinde olması düşünülemez. Dolayısıyla, dünyanın diğer bölgeleri, örneğin Latin Amerika, Afrika, Uzak Doğu gibi bölgelerin de incelenmesi ve bu bölgeler üzerine uzmanlar yetiştirilmesi Türkiye'nin yararına olacaktır.

Türkiye'de uluslararası ilişkiler bölümlerinde güçlü olan alanlardan diğer ikisi Türk Dış Politikası ve Siyasi Tarih'tir. Türk Dış Politikası, beklenileceği gibi oldukça yaygın olarak müfredatlarda kendine yer bulmuştur. Araştırmaya konu olan programlardan yalnızca 3'ünde, net olarak ders programlarına ulaşılabilen üniversiteler arasında ise yalnızca Doğu Üniversitesi'nin ders programında Türk Dış Politikası dersine rastlanmamıştır. Elbetteki, Türkiye'deki bir uluslararası ilişkiler uzmanının Türk Dış Politikası bilgisine sahip olması bir zorunluluktur ve Türk üniversiteleri bu alanda gereken dersleri programlarına dahil etmişlerdir.

Türkiye üniversitelerinde haklı olarak önem verilen ve ders programlarına ulaşılabilen üniversitelerin hepsinde yer alan diğer bir ders ise Siyasi Tarih/Diplomatik Tarihtir. Tarih'in günümüze ışık tutan önemi genel olarak kabul görmüştür. Siyasi olayların tarihten bağımsız olarak değerlendirilmesi şüphesiz ki eksik bir değerlendirme olacaktır, bu nedenle siyasi tarihe hakimiyet, güncel ilişkileri anlayıp değerlendirmede önemli bir etkidir.

Uluslararası ilişkiler programlarının başarılı bir şekilde yer verdikleri önemli bir alan da Hukuktur. Hukuk değerlerinin de globalleştiği,

hukukun bilhassa kendisinin uluslararası ilişkilere konu olduğu, devlet içi hukukun devletlerarası ilişkilerde mevzu-u bahis olduğu ve hukukun en önemli değerlerden biri olduğu günümüzde bu alanın önemi tartışmasızdır. Hukuk dersleri açısından Türkiye üniversitelerinin donanımı gayet iyidir ve üniversitelerin %81'inde uluslararası hukuk dersleri mevcuttur. Bu alandaki dersler yalnızca uluslararası hukukla da kalmamakta, farklı hukuk alanları bilgileri ile de pekiştirilmektedir. Programların hukuk alanına verdikleri ağırlık okuldan okula değişmekle birlikte bu alanının uluslararası ilişkiler programlarında önem verilen bir alan olması olumlu değerlendirilen bir durumdur.

Bu kriterler ve değerlendirmeler ışığında, uluslararası ilişkiler teorisi, küreselleşme, güvenlik/çatışma, alan çalışmaları, Türk dış politikası ve siyasi tarih konularının hepsinden dersler barındıran, en kapsamlı eğitimi veren uluslararası ilişkiler departmanlarına sahip üniversiteler Başkent, Bilkent, Galatasaray, İstanbul Kültür, İzmir Ekonomi, TOBB, Sakarya ve Ufuk Üniversiteleridir. Elbette ki bu üniversitelerin eksiksiz ve sorunsuz bir eğitim verdikleri iddia edilemez, zira buradaki veriler derslerin niteliğinden çok niceliğine dayanılarak oluşturulmuş ve bu yönde değerlendirmelere yapılmıştır. Ancak, konu çeşitliliği açısından en fazla çalışma ve inceleme alanı barındıran okullar olarak yukarıdaki okullar ortaya çıkmaktadır.

Yukarıda bahsedilen değerlendirmeler dışında göze çarpan müfredat eksiklerinden biri ise İngilizce dışında ikinci bir yabancı dil öğretimidir ki zorunlu ikinci yabancı dil yalnızca Ufuk ve Karadeniz Teknik Üniversitelerinde yer almaktadır. Uluslararası ilişkiler departmanlarının temel amacının ülkenin dış ilişkilerinde görev alacak diplomatların ve uluslararası organizasyonlarda görev yapabilecek donanımda eğitilmiş insan gücünün yetiştirilmesi olduğu göz önüne alındığında, yabancı dil kaçınılmaz gereklilikte bir unsur olarak ortaya çıkmaktadır. Bu anlamda İngilizce artık zaten bir zorunluluk olmuştur ve donanım açısından uluslararası görevlerde çalışacak kişilerin görev alanlarına uygun olarak bir başka yabancı dili de bilmeleri gerekli olabilmektedir. Bu açıdan bakıldığında uluslararası ilişkiler gibi bir bölümün öğrencilerine ikinci bir yabancı dil eğitimi verilmeli, en azından bu eğitim teşvik edilmelidir.

Son olarak, tespit edilen ve eksiklik olarak değerlendirilen bir diğer konu da Uluslararası Ekonomi-Politik alanına gereken yeterli eğilimin gösterilmemesidir. Ekonomi-politik bugün dünyayı şekillendiren, ülkelerin kaderlerini belirleyen, her uluslararası problemin baş aktörü olan ve devletlerarası ilişkilerden sınırlar dahilindeki yaşama kadar etki alanı geniş ve bir o kadar da önemli bir konu iken ne yazık ki bu konuya yeterli ağırlığın verilmediği gözlemlenmiştir. Bu konu başlığında en

azından bir ders üniversitelerin % 75'inde mevcuttur ancak konunun önemi düşünülduğünde bu derslerin ağırlığının artırılması bu alanda uzmanlaşmak isteyen öğrencilere yolun açılması ve en azından seçmeli derslerle alan bilgisi genişletilip çeşitlendirilerek gelişme imkanının sağlanması bir gereklilik olarak ortaya çıkmaktadır.

Özetle, Türkiye Üniversitelerinde faaliyet gösteren 42 adet Uluslararası İlişkiler departmanı üzerinde yapılan incelemede bölümlerin Siyasi Tarih, Hukuk, Türk Dış Politikası, Uluslararası İlişkiler Teorisi alanlarında yeterli oldukları gözlenirken, Siyasal Kuram, Küreselleşme, Güvenlik/Çatışma, Alan Çalışmaları, yabancı dil ve Ekonomi-Politik alanlarında eksikleri olduğu ve bu konularda gelişim ihtiyacı içinde oldukları tespit edilmiştir.

Sonuç

Türkiye'deki üniversitelerin Uluslararası İlişkiler programlarında verilen dersler bazında yeterliliklerini ve eksiklerini belirlemek amaçlı yapılan bu araştırmada programların genel olarak güçlü olduğu yönler ve gelişmeye ihtiyaç duyduğu yönler belirlenmiştir. Uluslararası ilişkiler gibi global dünyada gitgide daha da karmaşıklaşan ve önem kazanan bir alanda verilen eğitimin niteliği, ülkenin iç ve dış politikalarının belirleyicisi olacak kadroların yetiştirilmesinde önemli rol oynamakta olması bu çalışmanın önemini teşkil etmektedir. Çalışma kapsamında 42 üniversitenin Uluslararası İlişkiler programlarının müfredatları İnternet üzerinden yapılan bir araştırmayla incelenmiştir.

Araştırma sonucunda programların en güçlü olduğu yönler olarak Siyasi Tarih, Uluslararası İlişkiler Teorisi, Türk Dış Politikası ve Hukuk alanları belirlenmiştir. Öte yandan Alan çalışmaları başlığı altında Türkiye, Avrupa Birliği en önem verilen alanlar olarak ortaya çıkarken, Orta Doğu, Rusya, Balkanlar ve ABD konuları eğitim verilen diğer başlıklardır ve alan çalışmaları konulu dersler bu alanlarla sınırlı kalmaktadır.

Araştırma sonucunda programlarda eksikliği görülen en önemli alanlar ise Uluslararası İlişkiler Siyasal Kuramı, Küreselleşme, Güvenlik/Çatışma ve Yöntem araştırma alanlarındadır. Uluslararası İlişkiler Teorisini destekleyecek Siyasal Kuram dersi müfredatlarda yer almamaktadır. Siyasal Kuramın Plato, Aritoteles, Machiavelli, Kant, Hobbes, Marx, Hegel gibi kurucu düşünürleri ve yakın dönem düşünürlerinin uluslararası ilişkileri ve dünya siyasetini anlama ve çözümleme sürecindeki önemleri büyüktür ve bu düşünürleri öğrencilerin okuması ve öğrenmesi, onların uluslararası ilişkiler kavrayışını genişletecek ve derinleştirecektir. Aynı zamanda, bu düşünürlerin incelenmesi, günümüz Türkiye'sinde sürekli olarak dile getirdiğimiz "dış politika vizyon ek-

sikliği" sorununun çözümlenmesi için gerekli olan insan kaynağını ve analitik düşünme anlayışını geliştirecektir. Bu bağlamda, Uluslararası İlişkiler Siyasal Kuramı derslerinin ders müfredatına sokulması ve geliştirilmesinin çok önemli olduğunu düşünüyoruz. Kuzey Amerika ve Avrupa üniversitelerinde bu tür derslerin giderek yaygınlaştığını da gözlemek mümkündür.

Bunun yanında, dünyada artık etkisi yadsınamaz bir olgu olan küreselleşme konusunda derslerin eksikliği de görülmektedir. Türkiye, güvenlik ve çatışma sorunlarının en sıcak şekilde yaşandığı bir coğrafyada yer alan ve kendi sınırları içinde de bu sorunlarla yüz yüze olan bir ülke olarak bu alanda uzmanlaşma ve eğitimin sıkıntısını çekmektedir. Ne yazık ki, üniversitelerimizde Güvenlik/Çatışma konulu dersler oldukça kısıtlı kalmakta, bu alana gereken önem verilememektedir. Ayrıca, çalışmanın başında vurguladığımız gibi, Uluslararası İlişkiler ve Yöntem konusu da alanda eksikliği hissedilen önemli konuların başında gelmektedir. Yöntem Uluslararası İlişkiler içinde giderek önemli bir çalışma ve tartışma alanı oluşturmaktadır. Bu saptama yöntem ve araştırma konusunun daha önceki dönemlerde az önemli olduğunu söylemek anlamına gelmemektedir. Yöntem ve araştırma her zaman uluslararası ilişkiler eğitiminin çok önemli bir boyutu olmuştur. Fakat, son yıllarda, özellikle oyun kuramı, rasyonel aktör kuramı, tarihsel karşılaştırmalı yaklaşım, siyasal ekonomi, epistemolojik çoğulculuk gibi yaklaşımlar içinde, yöntem çok önemli bir tartışma konusu olmuştur. Bu tartışmaların Türkiye'de müfredata yansımalarını söylemek mümkün değildir ve bu bağlamda bu alandaki derslerin geliştirilmesinin çok önemli olduğunu düşünüyoruz.

Bu değerlendirmelere ek olarak ikinci yabancı dil formasyonu edinme misyonu Türkiye'de Uluslararası İlişkiler departmanları tarafından yüklenilmemiştir ancak ilişkide bulunulan ülkelerin dillerini bilen yetişmiş insan gücüne her zaman ihtiyaç duyulacaktır. Son olarak, Uluslararası Ekonomi-Politikin, dünyadaki önemine karşılık yeterli ağırlıkta incelenmemekte olduğu görülmüştür.

Sonuç olarak, bu çalışmada, Türkiye'de Uluslararası İlişkiler bölümlerinin müfredatlarındaki yeterli ve yetersiz alanlar tespit edilmiştir. Araştırmanın sonuçları kullanılarak, gelişime ihtiyaç duyan alanlar yapılabilecekler planlanabilir. Bu sayede, eksikliği bulunan alanlardaki sorunların giderilmesi için gereken adımların atılması ve Türkiye'deki Uluslararası İlişkiler eğitiminin iyileştirilmesi sağlanabilecektir.